

Intézetben azonban önzetlen készségről volt nevezetes. Hosszan lehetne sorolni azoknak nevét is, akik collegiumi szereplésük ellentétéként a forradalom pártjára álltak s megtorlásul állataltanok vagy a hagyományos élet „lefokozottjai” lettek. Szabó Árpád például döbbenetes pamfletet írt Kosztolányiról a Magyarokban „balos” volt a szó szoros értelmében, majd 56 után eltávolították az ELTE Bölcsészettudományi Karáról, s a tudományos életbe nem kedves Homéroszával, hanem a görög matematikai gondolkodás kezdeteiről szóló előadásaival és tanulmányaival érkezett vissza. Némelyek már a Collegiumban is elhatárolták magukat az egyre erőszakosabban behatoló kommunista nézetektől, nem véletlen, hogy Orosz Lászlót, Rusvay Tibort és Vekesdi Józsefet 1957-ben letartóztatták, börtönbe zárták, majd kiebrudalták őket a tudományból.

A beszélgetések során sok szó esik az Eötvös Collegium átpolitizálásáról, a kommunista eszmékkel történő megfertőzéséről, ami természetesen, hisz a megszólaltatottak abból a nemzedékből valók, melynek tagjai megélték vagy végigszenvedték az intézmény halálát. Legtöbbjük számára tragikus volt e végkifejlet, ám életüket, gondolkodásukat sokkal inkább a kollegiumi szellemiség határozta meg, s erről mindnyájan kivételes átéléssel vallanak, legyen bár irodalomtudósok vagy kémikusok. Bizonyítékul Ruttkay Kálmánt idézem: „... azt hiszem, ha valahol a sarkkörön táján, a jégtáblák között, két különböző hajóról két hajótörött felkapaszkodva egy jégtáblára, és két Eötvös-kollegista lenne, mihelyt feljutnának rá, azonnal tudnák: »Te, ugye, Eötvös-kollegista voltál?» Ezek nagyon nagy dolgok! Hangsúlyozom, nem kellett jó barátoknak lennünk, a közös sors, a közös levegő, a közös élet, az együttélés meghatározóan alakított minket, s mondhatjuk azt is, hogy ez olyan, mint egy nagy maffia, egy nagy bűnszövetkezet. Igen, valahogy így van.”

Bizony, mai kulturális életünkben is nagy szükség volna ilyen műhelyekre. Köszönet illeti Kelevéz Ágnes, hogy az Eötvös Collegium idézésével nemcsak a hazai művelődéstörténet meghatározó intézményét, hanem ezt az igényt is feltámasztotta. (*Ahol a maximum volt a minimum. Emlékezések az Eötvös Collegiumra. Egy kémikus a régi Eötvös Collegiumban. Kucsman Árpád. Sajtó alá rendezte Kelevéz Ágnes. ELTE Eötvös József Collegium, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2007*)

RÓNAY LÁSZLÓ

EVAGRIOSZ PONTIKOSZ A GONDOLATOKRÓL

Ez a kis könyv a keresztény lelkiesség alapműveinek első magyar fordítását és értelmezését tartalmazza. Evagriosz Pontikosz (345–399) nevét mindeddig leginkább vájt fülű tudósok ismerték, mára azonban elfeledtetett lelkivezető kapocsolatát az órigenészi filozófiával és írásmagyarázattal, elemzi a sivatagi bölcselet lélektani rendszerét, és megvizsgálja a legfontosabb kérdést is: eretnek volt-e Evagriosz, vagy sem?

A jómódú pontuszi papi családból származó Evagriosz a legjobb szónok- és filozófiaiiskolákat járta ki. Nézeteit a platóni megismerés és a keresztény kinyilatkoztatás közötti feszültség formálta. A késő antikvitásban a platóni filozófia volt a legmagasabb rendű bölcselet, az órigenészi allegorikus írásmagyarázat pedig a legtökéletesebb módszer a Szentírás megértéséhez. Evagriosz részben Órigenészre támaszkodva, részben saját vallásos élményeiből táplálkozva dolgozta ki a keresztény értelem útját a Szentháromságig. A pontuszi nem volt az a „tipikus bölcsest,” mint Órigenész: jóval többet látott és tapasztalt az életből. 381-ben a II. Konstantinápolyi zsinaton diakónusként küzdött az ortodoxia megerősítéséért az arianusokkal szemben. Nemcsak az egyházban, hanem a nők körében is óriási sikert aratott. Egy magas rangú császári tisztviselő feleségével folytatott szenvedélyes szerelmi viszonyt, amit egy álom hatására szakított félbe: hajnalban kerekét oldott, és meg sem állt Jeruzsálemig. Az Olajfák hegyén álló kolostorba menekült, melynek főnöknője a nagybeteg Evagrioszt az egyiptomi remetékhez küldte gyógykezelésre.

A fővárosi entellektüel az Alexandria melletti Kellia remeteközösségében rádöbben, hogy műveltsége eltörpül az írástudatlan kopt szerzetesek bölcsességéhez képest. Felismeri, hogy ezek az emberek élnek az a filozófiát, amiről mások csak beszélnek. Életét a radikális aszkézisnek és a szerzetesi spiritualitás elemzésének szenteli: műveiben (*Praktikosz, Gnósztikosz, Kephalala gnósztika*) bemutatja az egyiptomi remeték életformáját, és rendszerezi a sivatagi atyák sajátos bölcsességét. Tudósként él és dolgozik cellájában, remetetestvérei azonban egyáltalán nem műveltségéért, hanem életviteléért tisztelik: úgy emlékeznek rá, mint aki megtanította őket a Krisztusban való életre.

Baán Izsák négy evagrioszi szöveget fordított le a kötet számára: „A nyolc gonosz szellemről,” „A gondolatokról,” a „Buzdítás egy szűzhöz” és „A közösségben élő szerzetesekhez” című írásokat. A kiválasztott szövegek úgy egészítik ki egymást, akár az oltár két szárnya: megértetik az olvasóval, hogy a remete élete egyéni harc a tökéletesedésért, aminek valójában a másokért élés ad értelmet. A fordítás külön elismerést érdemel: Evagriosz aszkéta terminológiáját és görög szakkifejezéseit érthető, élvezetes stílusban, illetve alapos magyarázatokkal kísérve adja vissza. A könyvet Hörcsik Edit érdekes megfigyelései zárják, amiből megtudjuk, hogyan olvassa ma egy keresztény pszichiáter Evagriosz lélekelemzését.

A cellák öregjének legismertebb újítása a „nyolc főbűn” feltárása és elemzése. A mai olvasót leginkább az lepi meg, honnan ennyi gonosz gondolat a szentéletű egyiptomi aszkéták között? Mert az már a kezdet kezdetén kiderül, hogy a rossz szellem úgy hozzátartozik a remete életéhez, mint homok a sivataghoz. A remeték nem voltak szentek: arra törekedtek, hogy azzá legyenek. Evagriosz a tökéletesedés felé vezető „edzésprogramot” dolgozta ki számukra. A szerzetes „profi” az amatőr keresztények világában: úgy küzd a kísértés ellen, akár a „hivatásos ökölvívó”. Ellenfelei a gonosz szellemek, akik fölött „kiütéses győzelmet” akar aratni. A „mérkőzés” persze már rég eldőlt, hiszen Krisztus feltámadásával legyőzte a démonokat, de ők nem nyugszanak, szüntelen bűnre csábítják az embert. Evagriosz a velük folytatott vég nélküli „meccset” közvetíti izgalmasan számunkra is.

Isten jónak és szabadnak teremtette az embert: szabadságában áll a rosszat választani. Az ember engedetlensége folytán elvesztett az eredeti összhang test és lélek között. A Teremtés eredeti állapotához való visszatérésnek Evagriosz szerint két feltétele van: meg kell szabadulni a szenvedélyektől és el kell érkezni a tudáshoz. A szerzetes feladata rosszra hajló szabad akaratának fegyelmezése. A rossz gondolatoktól úgy szabadulhatunk meg, ha felismerjük őket. A nyolc „rossz gondolat” (ez később egyszerűsítve „nyolc főbűnként” vált ismertté) a falánkság, paráznaság, pénzsóvárság, harag, lehangoltság/akédia, hiú dicsőségvágy, gőg. Evagriosz „A nyolc gonosz szellemről” című írásában tömör mondásokban érzékelteti e bűnök kártékony hatását, míg „A gondolatokról” című szövegben részletesen kifejti és magyarázza, hogyan tevékenykednek az ártó démonok, és hogyan vehetjük fel ellenük a küzdelmet.

Evagriosz lélekelemzése időtlen és örökké korszerű. Mi is jól ismerjük a „tisztátalan demo-

nokat, akik odaülnek azok mellé, akik olvasnak, s megpróbálják megkaparintani értelmüket,” vagy a „kószáló” demont, mely „városról városra, faluról falura, házról házra vezet az értelmet, amelynek így persze rövid találkozásokban van része. Majd rábukkan egy ismerőse, hosszan elbeszélget vele, s mivel elidőzik azoknál, akikkel találkozik, tönkreteszi saját, korábbi állapotát: lassacsckán eltávolodik Isten ismeretétől.” Mi is naponta találkozunk azzal a démonnal, „amely a lelket érzéketlenné teszi (...) jelenlétében a lélek elhagyja saját állapotát, elvetve az istenfélelmet és a jámborságot: a bűnt nem tekinti bűnnek, a törvénytelenséget pedig nem tartja törvénytelenségnek.” És így tovább, főbűnről főbűnre régi ismerőseinkbe botlunk. Evagriosz legnagyobb érdeme az, hogy írásait olvasva megértjük, milyen összetett dolog a rossz: még erényeink is gonosszá tehetnek bennünket. A tökéletesség grádcisain egyre feljebb hágó szerzetest például eltöltheti a gőg, hogy ő mennyivel jobb mindenkinél, márpedig „könnyebb megtisztítani a tisztátalan lelket, mint újra egészségessé tenni azt, aki már egyszer tiszta volt, de ezután ismét sérülés érte”.

A szerzetesség a késő antikvitás és a középkor legnagyobb társadalmi mozgalma volt. Evagriosz nem az íróasztalfióknak szánta műveit, hanem testvéreinek: a „gondolatok” mindig közösségi gondolatok. Erről tanúskodik a kötet két írása, a Severa nevű fogadalmas szűzhöz írt szerzetestükör és a cenobita szerzeteseknek szóló tanácsok. Baán Izsák tökéletesen uralja és nagyszerűen közvetíti a közel-keleti bölcsességi irodalom szépségét idéző, a Prédikátor és a zsoltárok stílusára emlékeztető bölcs mondásokat. A remete nem élt „szociális izolációban”: a társadalom atomokra hullása a 20. század előtt ismeretlen jelenség. A szerzetesi lét nem egyedüllét, hanem együttlét Istennel. A remeték, akárcsak az orosz regényhősök, soha nem voltak egyedül: mindig egy tanítvány követte őket, aki egyben szolgáljuk is volt. Az olyan „sztárremeteket”, mint Remete Szent Antal, rajongók tömege vette körül, mondásait fordították és gyorsírók vetették papiruszra. Az itáliai trecento festői helyesen ábrázolták az egyiptomi remetéket: a zsúfolt sivatagban egy tűt nem lehet leejteni a szerzetesek között. Az egyiptomi szerzetesek számára még egy olyan elvont filozófiai rendszer, mint Origenészé is mindenekelőtt közösségi tapasztalat volt, melynek kapcsán készek voltak ökölre menni még a püspökkel is. A szerzeteseket kínzó gonosz gondolatok az egyén lelkét mocskolják be, az egyén erényeit rombolják le, mégis társadalmi bűnök: még ha magányos szemlélődésében tá-

madja is meg a rossz szellem a remetét, azt is a közösség sínyli meg; „a remetének vigyáznia kell saját értelmére a kísértések idején. A démon jelenlétében ugyanis az értelem azonnal megragadja saját testének alakját, s bensőleg készen áll arra, hogy testvérere támadjon, vagy egy nővel közösjön.”

Evagriosz műveit 553-ban betiltották: tanítása ettől kezdve „szamizdatban”, mások neve alatt terjedt, mégis óriási hatást gyakorolt az európai kereszténységre. Ezt a könyvet forgatva megértjük, miért. (Ford., a bevezetőt és a jegyzeteket írta Baán Izsák OSB; „Lectio divina, 4.” *Szent Maurícius Monostor – L’Harmattan, Bakonymbél – Budapest, 2006*)

SÁGHY MARIANNE

ISTENNEL A SEMMIBŐL

A VÉGTELEN FELÉ

Böjte Csabával beszélget Csengey Ágota

Csaba testvérnek a személyes életútját, illetve Erdélyhez és a magyarsághoz való viszonyát feltáró interjúkötet után (*A fénygyújtogató*. Kairosz, Budapest, 2006) az olvasó most megismerkedhet az Isten- és emberszolgálat mozgató erejével: a ferences szerzetes szeretettől átítatott hitével. Böjte Csaba ennek köszönhetően látja a jövőt a gyermekekben és az ifjúságban, óérettük épít „anyaotthont, óvodát, iskolát, napközi otthonokat, gyermekvédelmi központokat”, és teremthet ott „az árváknak, a szegényeknek, akiknek nem természetes a meleg étel, a fűtött szoba, a tiszta ruha, a jó szó” (13). Ezeket a gyermekeket, akiket a lassan, de biztosan elfogyó magyar társadalom többé-kevésbé kivetett magából, ő egy-egy kibontásra, kibontakoztatásra váró „csodaszép csomag”-nak tekinti. „A gyerek nem olyan, mint egy váza — mondja —, hogy azt rakok bele, amit akarok, hanem benne van Isten szép ajándéka, ezt kell jósággal, szeretettel felszínre hozni. Bátorítani kell a gyereket, hogy merjen gondolkodni, tépelődni, vázlatokat készíteni, bátran kimondani azokat az értékeket, igazságokat, szépségeket, amelyeket az élet általa akar a világnak ajándékozni” (15–16).

Böjte Csabát ez a jóba és a szeretetbe vetett hit élteti, amely mélyen gyökerezik Jézus Krisztus tanításában és személyes életpéldájában, aki megtestesülésében tulajdonképpen sorsközösséget vállalt az úton lévő, megbotló, elbizonytalanodó, olykor csüggedő emberrel. Igehirdetésében az egyháznak is ezt kellene szüntelenül tudatosítania, önmaga és a hívek előtt. Üzenetek és életnek ugyanis valamiféleképpen összhangban kell lennie egymással, hogy hitelessé-

get sugalljon. Ennek beszédes bizonyítéka az árkosi anyaotthon kezdeményezés, amely emberséges alternatívát kínál azok számára, akiknek ennek hiányában szinte biztosan csak az abortusz maradna, mint lehetőség.

A kötet egyes fejezeteiben az olvasó előtt kibontakoznak a hitből táplálkozó szeretet további megvalósításai is. Ilyen például a gyermekvédelmi hálózat — ahol „jó gyerekek lenni!” (37) —, több mint 30 központtal; de ide tartoznak a bentlakásos intézetek is, amelyek ma már behálózzák Erdélyt (Déva, Szászváros, Szováta, Zsombolya, Kolozsvár, Torockó, Nagyszalonta, Kisiratos, Szárhegy, Kászon, Petrosény), és különösképpen a szórványvidéken megjelenítik a katolikus és magyar jelenlétet. Mivel azonban a gyermekek különböző nemzeti és vallási környezetből származóan alkotnak közösséget, az együtt-lét-ben egy időben és párhuzamosan tanulják meg az önbecsülést és a mások tisztelgését. Hiszen az identitástudat a kiegyensúlyozott személyiség egyik alapfeltétele. Ez pedig elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy a létért való küzdelemben — amelytől nem lehet, és nem is szabad megvédeni a gyermekeket, az élet ugyanis „nem babra meg, mindannyian a létünkért küzdünk” (58) — valamiféle értékrend és értékközpontúság mégis csak helyet kapjon. Ellenkező esetben a gátlástalan cinizmus érvényesül, és lesz a mérvadó.

Csaba testvér munkájának természetszerűen része a kudarc és a nehézség is. Ez azonban nem csüggeszti el, mert lehet, hogy a most elszórt magvak egyszer még gyümölcsöt teremnek. „Aki gyerekekkel foglalkozik — mondja —, az hosszú távon kell hogy gondolkozzon. Sok türelem kell ahhoz, hogy a nevelés meghozza a gyümölcsét. Meg vagyok arról győződve, hogy minden egyes jó szó, kedvesség megtérül, mert aki szeretetet vet, az szeretetet arat.” (64)

Böjte Csaba szavaiból józanság és léttapasztalat árad. Határozottan teszi a dolgát, lehetőséget biztosítva sokaknak, hogy a maguk módján ők maguk is jót tegyenek, jók lehessenek. Életpéldájával hirdeti, hogy az anyagi javak csupán eszközök, s a legnagyobb érték maga az ember, aki üdvösségre hivatott!

Sólyom László bevezető szavai szerint a könyv legnagyobb leckéje, hogy „jónak lenni jó; jót tenni jó”, ahogy azt Böjte Csaba szüntelenül hangoztatja. Mindez egyszerű — csak akarat kell hozzá, hiszen „az élet szép, az élet jó, és élni érdemes” (126), különösképpen, ha azt értelmesen igyekszünk tenni. („Miért hiszek?, 33”; *Kairosz Kiadó, Budapest, 2006*)

JAKAB ATTILA